

Amsterdam, mei 2006
In opdracht van
Dienst Economische Zaken (DEZ) van Curaçao

Turistika: modelscenario's 2005-2012 (deel II)

Verslag behorende bij de workshop van 5 mei 2006

Dr. Peter Berkhout (SEO)
Drs. Ernest Berkhout (SEO)
Ing. Luelo Girigorie Msc. CPC (DEZ)
Chiquita Kotzebue (DEZ)

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast economisch onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 869

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	1
2	Doelstelling van het project Turistika	3
3	Stand van zaken mei 2006.....	5
	3.1 Toeristische Prijsindex (TPI)	5
	3.2 Indirecte effecten van toerisme	7
	3.3 Bezettingsgraden en seizoenspatronen.....	10
4	Toekomstprojecties 2005-2012.....	15
	4.1 Aanpassingen in de basisprojectie.....	15
	4.2 Nieuwe scenario's	17
	4.2.1 Cruise boost.....	17
	4.2.2 Hotel development.....	21
5	Aanknopingspunten voor de toekomst	27

1 Inleiding

Aan SEO Economisch Onderzoek is door de Dienst Economische Zaken (DEZ) van Curaçao opdracht verleend tot het verder ontwikkelen van het eerder opgeleverde model 'Turistika-1'. Met dit model kunnen de economische effecten van toerisme op de Curaçaose economie worden berekend. Het doel van dit onderzoek is de verdere vervolmaking van dit instrument, zodat de overheid van het Eilandgebied Curaçao beter in staat is de effecten van toerisme op de economie van het eiland te analyseren.

In een eerdere fase van het onderzoek werd:

- 1) de projectiehorizon verlegd naar 2012;
- 2) de modelstructuur aangepast;
- 3) gedragsvergelijkingen up-to-date gebracht met meer recente data; en
- 4) interactie tussen vraag en aanbodzijde aangebracht door middel van het signaleren van aanbodknelpunten als gevolg van de vraagontwikkelingen;
- 5) toekomstscenario's opgesteld en doorgerekend en vergeleken met het CTB-masterplan.

Tevens werd onderzocht in hoeverre de historische instroom van toeristen naar Curaçao in de laatste 30 jaar kan worden verklaard op grond van economische factoren in de landen van herkomst en de wisselkoers. Het antwoord daarop was: nauwelijks.

Het programma voor de tweede en laatste fase van het project ziet er als volgt uit:

- 1) de ontwikkeling van een toeristische prijsindex;
- 2) berekening van de indirecte economische effecten van toerisme;
- 3) implementatie van seizoenspatronen in Turistika;
- 4) berekenen van nieuwe toekomstscenario's.

Het ontbreken van seizoenspatronen werd door de aanwezigen bij de Workshop in oktober 2005 in Willemstad gezien als een belangrijk punt waarop het model kon worden verbeterd.

2 Doelstelling van het project Turistika

De toeristische sector is één van de belangrijkste sectoren van de Curaçaose economie. De factoren die hieraan aan de grondslag liggen zijn onder andere: het arbeidsintensieve karakter van deze sector, de mogelijkheid om relatief laaggeschoold personeel aan een baan te helpen, de in de afgelopen jaren gepleegde investeringen binnen de sector en als meest belangrijke factor het deviezensgenererende potentieel van toerisme. In de afgelopen jaren is het belang van de toeristische sector verder gegroeid vanwege de dalende inkomsten (lees deviezen) van andere exportgerichte sectoren zoals internationale financiële dienstverlening, onder andere door het uitblijven van verdragen met andere landen, en door de trage groei van de logistieke sector.

Een negatieve ontwikkeling in de afgelopen jaren is dat terwijl de omvang van de toeristenstroom naar andere Caribische eilanden in de afgelopen twintig jaar met meer dan 300 % (van 6 miljoen tot ruim 20 miljoen) is toegenomen; het marktaandeel van Curaçao is gedaald van 2.5% naar 1%. Dit impliceert echter wel dat de groeipotentie van deze sector enorm is, hetgeen een positief licht werpt op de toekomstmogelijkheden van de toeristische sector voor Curaçao. Om maximale groei te bewerkstelligen is het van eminent belang dat het eiland over een instrument beschikt waarmee beleidsvoornemens op een consistente manier gekwantificeerd kunnen worden. Hierdoor kan de discussie gerationaliseerd worden en wordt de mogelijkheid gecreëerd om verschillende scenario's tegen elkaar af te zetten.

Sinds 1995 beschikt de Dienst Economische Zaken over een instrument waarmee de verschillende beleidsvoornemens van de overheid geanalyseerd kunnen worden. In het jaar 2000 werd dit instrument herzien en tevens voorzien van nieuwe data. Bij het bouwen van de nieuwste versie van het model 'Turistika' werd vooral aandacht besteed aan de gebruiksvriendelijke aspecten van het model.

Het voornaamste doel dat de dienst voor ogen had was om over een instrument te beschikken met een transparante en gestroomlijnde structuur, waarmee op eenvoudige wijze de economische effecten van toerisme op Curaçao in beeld gebracht kunnen worden. Dit laatste o.a. in termen van arbeidsplaatsen, inkomsten voor de overheid en voor andere sectoren van de plaatselijke economie. Daarnaast dienen aan de aanbodzijde van de economie eventuele capaciteitproblemen gesignaleerd te worden.

Om de reeds genoemde doelstelling te realiseren waardoor de dienst in staat is het model in te zetten voor de verschillende beleidsvoornemens van het College zijn de onderstaande subdoelen geformuleerd.

1. Het model dient aan de hand van de instroomaantallen van toeristen uit verschillende gebieden de bestedingen te kwantificeren op bedrijfstakniveau.
2. Het model dient via de vraagzijde de verandering van de werkgelegenheid, de inkomsten voor de overheid en voor andere sectoren te bepalen die het gevolg zijn van een mogelijke verandering van de toeristenaantallen.
3. Het model dient over een aanbodzijde te beschikken waar mogelijke capaciteitsproblemen geadresseerd worden. Dit om te voorkomen dat het eiland onrealistische groeipercentages projecteert.

Een model is een dynamisch instrument dat op regelmatige basis aangepast moet worden aan veranderingen van de sector. In dat kader is in dit jaar samenwerking met SEO Economisch Onderzoek aangegaan voor een vervolgtraject voor het aanpassen en uitbreiden van het model 'Turistika'. Het doel van dit project is om te komen tot een verfijnd instrument door middel van de volgende stappen :

1. Nadere analyse van de toestroom van toeristen, bijvoorbeeld aan de hand van koppeling met tijdreeksen van economische grootheden. Inpassing in het model van een gebruiksvriendelijke manier om instroomscenario's te kunnen doorrekenen.
2. Vergroten van de betrouwbaarheid van het model door de inpassing van twee extra jaargangen met survey-gegevens, alsmede een extra jaargang met data betreffende het cruisetoeerisme.
3. Structuurwijziging doorvoeren met als doel het verhogen van de betrouwbaarheid door stroomlijning en uitbreiding van de technische kant van het model, indien de uitbreiding in de voorgaande stap daar mogelijkheden voor biedt.
4. Uitbreiding van de projectiehorizon naar het jaar 2012.
5. Inbouwen van een betere weerspiegeling van de investeringen binnen de sector.
6. Interactie inbouwen tussen de vraag- en de aanbodzijde van het model, om zodoende capaciteitsrestricties dynamisch te kunnen modeleren.
7. De toeristische impact op de resterende sectoren in kaart brengen door middel van een geactualiseerde input-output tabel.
8. Berekening van een toeristische exportprijsindex voor Curaçao

Thans beschikt het eilandgebied Curaçao over een instrument waarin nieuwe gebruiksvriendelijke aspecten ingebouwd zijn, met name voor wat betreft de invoer van scenario's. Tevens is het model compacter en betrouwbaarder dan de voorgaande versie, en is de betrouwbaarheid flink opgeschroefd door de inpassing van extra gegevens uit de Expenditure Surveys van 1999 en 2003, naast de gegevens van 1996 waarmee in de afgelopen jaren reeds op een regelmatige basis scenario's doorgerekend werden.

3 Stand van zaken mei 2006

Inmiddels is het project ‘Turistika 2005/2006’ bijna afgerond. In oktober 2005 zijn al een flink aantal werkzaamheden uitgevoerd en gepresenteerd in een workshop. In mei 2006 worden de laatste stappen van het project uitgevoerd en zal er wederom een workshop gegeven worden. Dat laatste zal in hoofdstuk 4 gebeuren, in hoofdstuk 3 geven we kort een leesbare, niet-technische beschrijving van de onderzoeksstappen die sinds de vorige rapportage in oktober 2005 voltooid zijn. Voor de documentatie van eerdere aanpassingen aan het model verwijzen we daarom naar de vorige rapportage¹. Eventuele technische informatie zullen we niet hier presenteren maar apart opnemen in de bijlagen.

3.1 Toeristische Prijsindex (TPI)

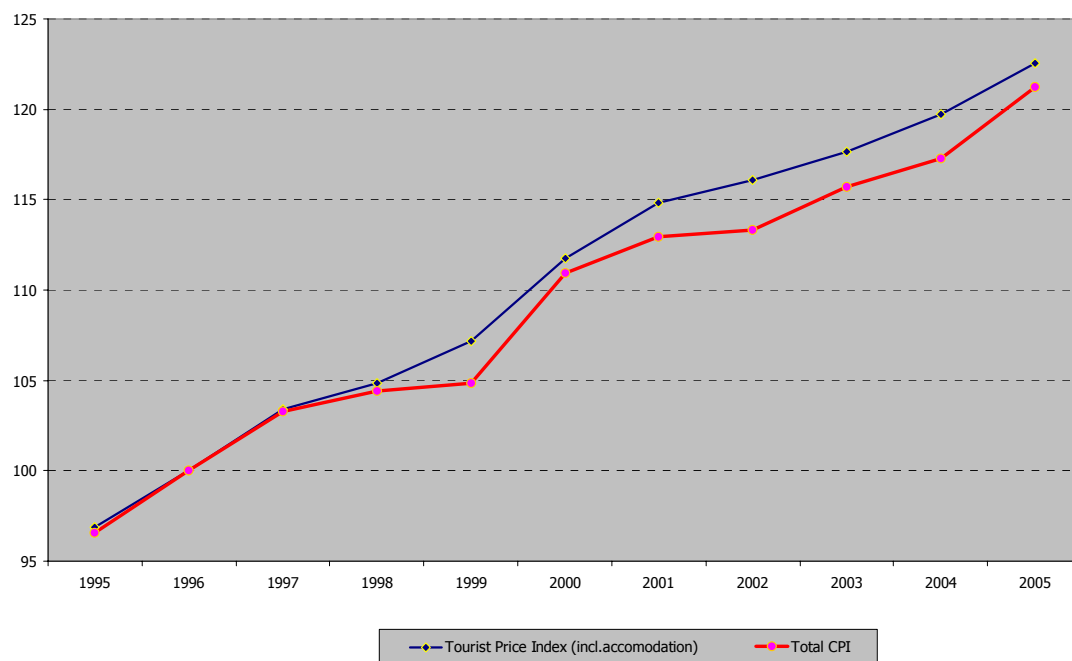
Tot voor kort werden alle prijzen in Turistika alleen gemeten in lopende prijzen of in prijzen van 1996, waarbij gebruik werd gemaakt van de officiële consumentenprijsindex (CPI) voor Curaçao van het nationale Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Voor de functie van het omzetten van lopende prijzen naar constante prijzen is dit de meest geschikte methode, die we dan ook niet zullen aanpassen. Maar om inzicht te krijgen in de vraag “Is Curaçao de laatste jaren duurder geworden voor toeristen?” is de CPI echter minder geschikt. Toeristen hebben immers een totaal ander bestedingspatroon dan de gemiddelde eilandbewoner; toeristen zullen bijvoorbeeld veel meer uitgeven aan hotels en restaurants, maar minder aan verzekeringen, schoenen en onderwijs. Om bovenstaande vraag toch te kunnen beantwoorden hebben we een nieuwe prijsindex ontwikkeld, die speciaal de prijsontwikkeling weergeeft van de producten op Curaçao die voor toeristen van belang zijn.

De consumentenprijsindex wordt berekend door vast te stellen hoe de prijsontwikkeling is van verschillende producten, en vervolgens vast te stellen hoe belangrijk zo’n product is voor de gemiddelde lokale consument. Door de afzonderlijke prijsontwikkelingen te wegen volgens het gemiddelde bestedingspatroon ontstaat de CPI. Op eenzelfde manier kan ook de TPI berekend worden. De basis voor deze berekening vormen enerzijds de door het CBS gepubliceerde prijsindexcijfers voor zo’n veertig verschillende producten, en anderzijds de uitkomsten van de expenditure survey van het CTB. Die laatste geven bijvoorbeeld aan dat toeristen 41% van hun budget aan accommodatie besteden, 29% aan ‘outdoor consumption’ etc. Wanneer deze wegingsfactoren worden vermenigvuldigd

¹ Berkhout, E.E., P.H.G Berkhout, L.B. Girigorie & C. Kotzebue (2005), *Turistika: modelscenario’s 2005-2012: tussentijds verslag behorende bij de workshop 6 oktober 2005*, SEO Economic Research & Dienst Economische Zaken Curaçao, SEO Report nr. 841, Amsterdam/Willemstad.

met de gedetailleerde prijsindices op productniveau kunnen we de prijsontwikkeling voor de toeristen vaststellen (van de producten die zij op het eiland consumeren). In onderstaande figuur is het resultaat hiervan grafisch weergegeven. In de tabel staat ook de jaar-op-jaar toename vermeld van beide prijsindices.

Figuur 3-1 Prijsontwikkeling voor lokale consumenten (CPI) en voor toeristen (TPI)

Tabel 3.1 Prijsontwikkeling voor lokale consumenten (CPI) en voor toeristen (TPI)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Jaarlijkse toename</i>											
CPI	-	3,6%	3,3%	1,1%	0,4%	5,8%	1,8%	0,3%	2,1%	1,4%	3,4%
TPI	-	3,2%	3,4%	1,4%	2,2%	4,3%	2,8%	1,1%	1,3%	1,7%	2,4%
<i>cumulatief</i>											
CPI	96,5	100,0	103,3	104,4	104,8	111,0	112,9	113,3	115,7	117,3	121,2
TPI	96,9	100,0	103,4	104,9	107,2	111,8	114,8	116,1	117,7	119,7	122,6

Bron: SEO (2006), berekening op basis van cijfers CBS en CTB.

Het blijkt dat het verblijf op Curaçao de laatste jaren inderdaad voor toeristen iets duurder is geworden dan voor de lokale bevolking, maar groot is het verschil zeker niet (1,4 procentpunten over de gehele periode 1996-2005).

Overigens geeft de TPI alleen de prijsontwikkeling weer van goederen en diensten die toeristen *op het eiland zelf* afnemen. Daarmee is de TPI in haar huidige vorm nog niet geschikt om de prijselasticiteit van de vraag naar toerisme te berekenen. Een belangrijke omissie is immers de prijs van het vliegticket. Wanneer we zouden willen onderzoeken of hogere prijzen ertoe leiden dat toeristen minder snel voor Curaçao kiezen is dat juist een van de belangrijkste factoren. Immers, de keuze om al dan niet naar Curaçao te reizen

wordt al ver van te voren gemaakt. Op het moment dat mensen die afweging maken beschikken zij eigenlijk alleen over informatie van de prijzen van de vliegtreis en de accommodatie, eventueel aangevuld met indirecte informatie over de prijzen op het eiland van kennissen die in een eerder jaar naar Curaçao zijn geweest.

Met bovenstaande beperking is meteen aangegeven waarom de Toeristische Prijsindex in de huidige vorm slechts een output is van het model Turistika, en geen input. Als we zouden willen inbouwen dat de instroom van toeristen negatief beïnvloed wordt door hogere prijzen, zouden we daarvoor de prijzen moeten weten waarop toeristen hun beslissing om al dan niet naar Curaçao te komen baseren: de prijzen van de vliegtreis en de accommodatie dus. Beide prijzen zijn echter momenteel niet beschikbaar; dit is niet alleen een probleem op Curaçao maar geldt voor de meeste landen. De gemiddelde prijs van accommodaties is vaak een combinatie van allerlei verschillende tarieven, verwerkt in allerlei pakketreizen en last-minute deals. Vliegtuigmaatschappijen zijn vanuit concurrentieoogpunt vaak zeer terughoudend in het geven van prijsinformatie. Om deze reden wordt in wetenschappelijke studies naar de prijselasticiteit van de vraag naar toerisme vaak toch de CPI gebruikt, ook al is deze hiervoor eigenlijk niet geschikt. De TPI is dan in ieder geval een beter instrument, zij het ook nog verre van ideaal.

De vraag staat echter nog open of het prijseffect op de instroom naar Curaçao wel echt bestaat en zo ja, hoe groot dat effect dan precies is. Hier is nog niet eerder onderzoek naar gedaan, wel is er in 2005 een vergelijkbaar onderzoek verschenen naar de prijs- en inkomenselasticiteit van toerisme naar Aruba². Uit dit onderzoek blijkt, net als uit de meeste andere wetenschappelijke studies overigens, dat het prijseffect (zo dat al gemeten kan worden via de CPI) niet significant verschilt van nul. Met andere woorden: de instroom van toeristen naar het eiland wordt niet bepaald door de (lokale) prijs. Wel is er een duidelijk inkomenseffect merkbaar, wederom net als in de meeste andere wetenschappelijke studies. Hoe hoger het inkomen, hoe eerder men geneigd is naar een tropische bestemming als Aruba of Curaçao te reizen. Kortom: een vakantie op Curaçao is nog steeds een luxe goed.

3.2 Indirecte effecten van toerisme

Een gulden of dollar besteed door een toerist op het eiland heeft een direct effect op het bedrijf waar de besteding plaats vindt. Alle bedrijven in de 10 sectoren die Turistika onderscheidt zien die bestedingen terug in hun omzet, en dat zorgt voor werkgelegenheid in de betreffende bedrijven. Deze bedrijven staan echter niet los van de andere bedrijven

² Croes, R.R. & M. Vanegas Sr. (2005), 'An econometric study of tourist arrivals in Aruba and its implications', in *Tourism Management*, Volume 26(6), pp. 879-890.

op het eiland. Zo laten bijvoorbeeld hotels hun handdoeken en lakens wassen door een wasserij en de restaurants hun meloenen en zuurzakken aanleveren door bedrijven in de agrarische sector. En ook deze bedrijven hebben diensten nodig van weer andere bedrijven. Dat kan zelfs zo ver gaan dat de wasserij een toeleverancier van waspoeder uit het buitenland moet laten over komen, die overnacht in een hotel op Curaçao (en aan zijn bezoek een korte vakantie plakt), waardoor de toeristische sector ‘in the rebound’ nogmaals profiteert van het economische effect dat zij uitstraalt. Dit hypothetische voorbeeld illustreert de gedachte dat het economische productieproces een samenstel is van onderlinge relaties tussen de bedrijven in de diverse bedrijfstakken van de economie.

Deze gedachte komt oorspronkelijk van de Franse econoom François Quesnay uit de 18^e eeuw. Hij deed de eerste pogingen om de productiestructuur van een economie vast te leggen in een “tableau economique”. In de dertiger jaren van de twintigste eeuw pikte Wassily Leontief de draad weer op en werd daarmee de grondlegger van wat economen Input/Output-analyse zijn gaan noemen. In 1973 ontving Leontief voor dat werk de Nobelprijs.

In I/O-analyse is het uitgangspunt dat men de productieve activiteiten in een economie van een of andere entiteit - zeg een land, regio of eiland – in een tijdspanne (meestal een jaar) kan toewijzen aan een aantal sectoren (bedrijfstakken, huishoudens, overheid, etc.). De I/O-analist maakt vervolgens een belangrijke keuze: van welke sectoren legt hij de onderlinge toeleveringsverhoudingen vast en welke sectoren houdt hij daar buiten. De eerst genoemden vormen de endogene sectoren, de laatstgenoemde de exogene sectoren.

In de exogene sectoren wordt uitsluitend geconsumeerd. Alles wat zij kopen van de productie in de endogene sectoren wordt gezien als eindgebruik (“final consumption”). Exogene sectoren zijn meestal huishoudens, overheid en het buitenland of alles buiten de regio van beschouwing. Toerisme is een exogene sector. Het is in wezen export van goederen en diensten naar buiten de regio, maar waarvan het eindgebruik door een bezoeker plaatsvindt binnen de grenzen van de regio van beschouwing.

Alles wat de endogene sectoren van elkaar kopen of importeren wordt gezien als intermediair verbruik (“intermediate use”). Hun onderlinge relaties van toeleveringen worden vastgelegd in een I/O-tabel. Van uit de I/O-tabel wordt een matrix van technische coëfficiënten gemaakt: de matrix A. De coëfficiënten van A kan men zien als de parameters van de bekende Leontief productiefunctie, die in het 2-dimensionale geval de vorm van een winkelhaak heeft. In deze productiefunctie zijn inputs in het productieproces niet (en zelfs niet een beetje) substitueerbaar. Aan de hand van matrix A wordt de zogenaamde Leontief-inverse afgeleid, die gelijk is aan $(I-A)^{-1}$. De cruciale vergelijking van I/O-analyse is nu

$$X = (I-A)^{-1}Y$$

waarin een Y een vector is van exogeen eindgebruik van productie uit alle endogene sectoren en X de voorspelde hoeveelheid output die alle endogene sectoren moeten leveren om eindgebruik Y mogelijk te maken, rekening houdend met het feit dat de endogene sectoren ook aan elkaar moeten leveren volgens de productieverhoudingen zoals die zijn vastgelegd in matrix A .

De Leontief-inverse bevat ook impliciet informatie over de alom bekende ‘multiplier’. De multiplier geeft de verhouding weer tussen de totale productie X (dat wil zeggen: gesommeerd over alle endogene sectoren) en het totale eindgebruik Y (wederom gesommeerd over alle sectoren). De multiplier is per definitie nooit kleiner dan 1. Bij een multiplier van bijvoorbeeld 2, en een eindgebruik van 1 miljoen is dan de totale productie (output) van alle sectoren gelijk aan 2 miljoen. Van een 1 specifieke endogene sector is de multiplier per definitie gelijk aan de som van de coëfficiënten in de bijbehorende kolom van de matrix. In het geval van toerisme is de multiplier een gewogen som van een aantal kolommen, omdat toerisme in meerdere sectoren tot uiting komt. Voorts zij opgemerkt dat de grootte van de multiplier voort komt uit de keuze van de onderzoeker waar hij de scheidslijn legt tussen exogene en endogene sectoren. Hoe meer endogene sectoren, hoe groter de multiplier. Neemt men bijvoorbeeld de huishoudens, die arbeidsdiensten leveren aan alle sectoren en tegelijkertijd hun inkomen consumeren binnen de economie, ook op als endogene sector, dan kan schiet de multiplier omhoog. De standaard multiplier is overigens niet de enige multiplier die aan de hand van I/O-analyse kan worden berekend. Het is ook mogelijk een inkomens-multiplier te berekenen, die het effect weergeeft van Y op de (arbeids)inkomens van de huishoudens.

De multiplier van toerisme op Curaçao schatten we op 1,95. Zouden we de huishoudens ook ‘endogeniseren’, dan komt de multiplier op ongeveer 4,5 te liggen.

De I/O-tabel is overigens geen statistiek die kant en klaar bij het CBS op zijn gebruiker ligt te wachten. In de werkelijkheid kan men onder allerlei veronderstellingen een raming ervan maken op basis van statistieken die worden gemaakt in het kader van de Nationale Rekeningen van een land. In de bijlage wordt de geraamde I/O-tabel voor de Nederlandse Antillen in 1999 weergegeven. Gegevens voor het eiland Curaçao zijn niet beschikbaar. De tabel is een voorlopige raming en geldt bovendien voor de gehele Nederlandse Antillen. Uitkomsten met betrekking tot werkgelegenheidseffecten van toerisme op Curaçao zijn dus nog onzeker. Heel ver van de werkelijkheid zullen zij evenwel niet af liggen, omdat Curaçao een groot deel van de Antilliaanse economie voor haar rekening neemt en daarmee een belangrijk stempel drukt op de relatieve verhoudingen in de I/O-tabel. Wij merken daarbij op dat geen overschatting van effecten optreedt, omdat de Antillen per definitie groter zijn dan Curaçao alleen. In I/O-analyse komen alleen de verhoudingen tot uitdrukking in de Leontief inverse. Met andere

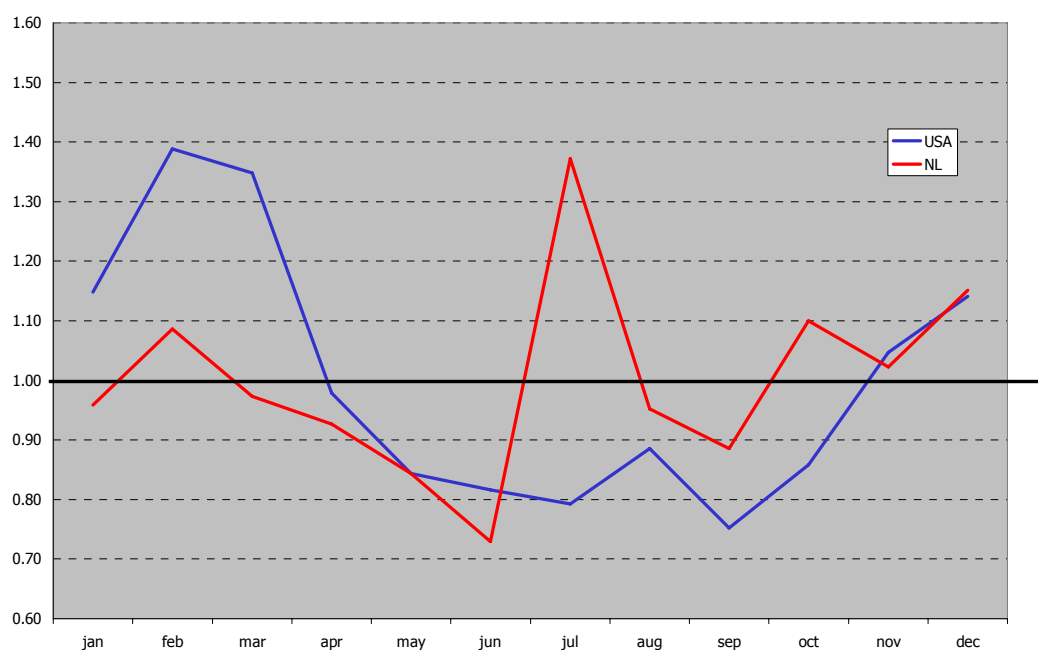
woorden: als alle eilanden van de Antillen identieke economische structuren zouden hebben, dan kan een I/O-tabel voor de Nederlandse Antillen uitstekend dienen in een I/O-analyse op eilandniveau.

3.3 Bezettingsgraden en seizoenspatronen

Tijdens de presentatie van Turistika in oktober 2005 aan belanghebbenden in de toeristische sector van Curaçao kwam naar voren dat de uitkomsten van het model in de huidige vorm van jaargemiddelden een beperking vormden. Toerisme op Curaçao heeft een sterk seizoenspatroon, dat in een jaargemiddelde aan het oog onttrokken blijft. Met name de pieken van het seizoenspatroon zijn van groot belang wanneer we met het model capaciteitsbeperkingen in beeld wil brengen. De gedachte is simpel. Stel dat een instroom van 300 duizend stayover toeristen op jaarbasis een gemiddelde bezettingsgraad van 90% bij de luxe hotels teweeg zou brengen, maar dat 200 duizend van die toeristen in de periode januari-juni willen komen en 100 duizend in de periode juli-december. Dan is de werkelijke bezettingsgraad in januari-juni 120% (wat uiteraard neen-verkoop tot gevolg heeft) en in juli-december 60%. De werkelijke bezettingsgraad op jaarbasis zou dan gemiddeld 80% zijn in plaats van 90%, omdat in de periode januari-juni de bezetting nooit meer dan 100% kan worden. Dit eenvoudige rekenvoorbeeld illustreert dat seizoenspatronen een belangrijk ingrediënt zijn voor het Turistika-model.

Nog in het kader van dit project en vooruitlopend op een mogelijk vervolg op het project onderzochten we de invloed van het seizoenspatroon van de twee belangrijkste categorieën van toeristen op Curaçao: de Noord-Amerikanen en de Nederlanders. In Figuur 3-2 is de relatieve instroom van Amerikaanse en Nederlandse toeristen in de periode 1990-2000 weergegeven per maand ten opzichte van hun jaargemiddelde. Op deze manier kan eenvoudig getoond worden hoe groot de pieken in bepaalde maanden zijn ten opzichte van het in Turistika getoonde jaargemiddelde. Zo blijkt dat Nederlanders een duidelijke piek hebben in de maand juli. Er kwamen in die maand bijna 1,4 keer zoveel Nederlanders naar Curaçao dan gemiddeld. Daarentegen is de maand juni juist weer een rustige maand waarin er relatief weinig Nederlanders arriveren. Behalve de duidelijke zomervakantiepiek kenden de Nederlanders in het afgelopen decennium nog twee kleinere vakantiepieken, in februari en in oktober. Amerikanen hebben een heel ander vakantiepatroon: zij komen relatief vaak in de winter (vooral februari en maart) maar veel minder tijdens de zomermaanden (april-oktober).

Figuur 3-2 Seizoenspatroon van Amerikaanse en Nederlandse toeristen op Curaçao, 1990-2000

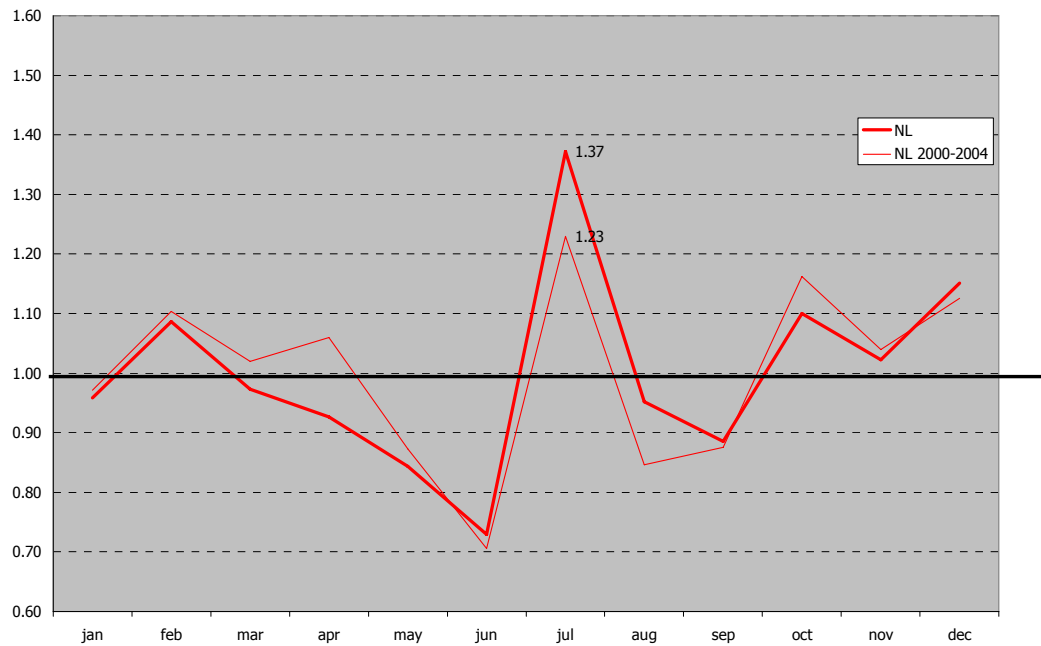

Bron: Eigen berekening (2006), op basis van CTB.

Recentere cijfers laten een interessante verschuiving zien in de reispatronen van beide groepen. In Figuur 3-3 staat nogmaals het seizoenpatroon van Nederlanders tussen 1990 en 2000 vermeld, maar nu (in de dunne lijn) tevens het seizoenpatroon van de laatste vijf jaar. Het blijkt dat de juli-piek een stuk kleiner is geworden, van 1,37 naar 1,23 t.o.v. het gemiddelde. Tegelijkertijd kwamen mensen vaker in de herfstvakantie en is er een hele nieuwe piek ontstaan in april. Dat laatste is waarschijnlijk toe te schrijven aan het feit dat tegenwoordig in Nederland alle scholen 1 of zelfs 2 weken ‘meivakantie’ hebben, die altijd al in april begint omdat zowel Koninginnedag daarin valt. Overigens zij vermeld dat de relatieve daling van Nederlandse toeristen in de maand juli niet betekent dat ook het absolute aantal is gedaald, in tegendeel zelfs. Alleen is de spreiding van de (sterk gegroeide) groep Nederlanders over het seizoen veranderd. Blijkbaar past een vakantie in Curaçao, nog altijd een luxe goed, steeds beter bij het ‘eventjes ertussenuit’ van degenen die naast de zomervakantie nog vaker in het jaar op vakantie willen.

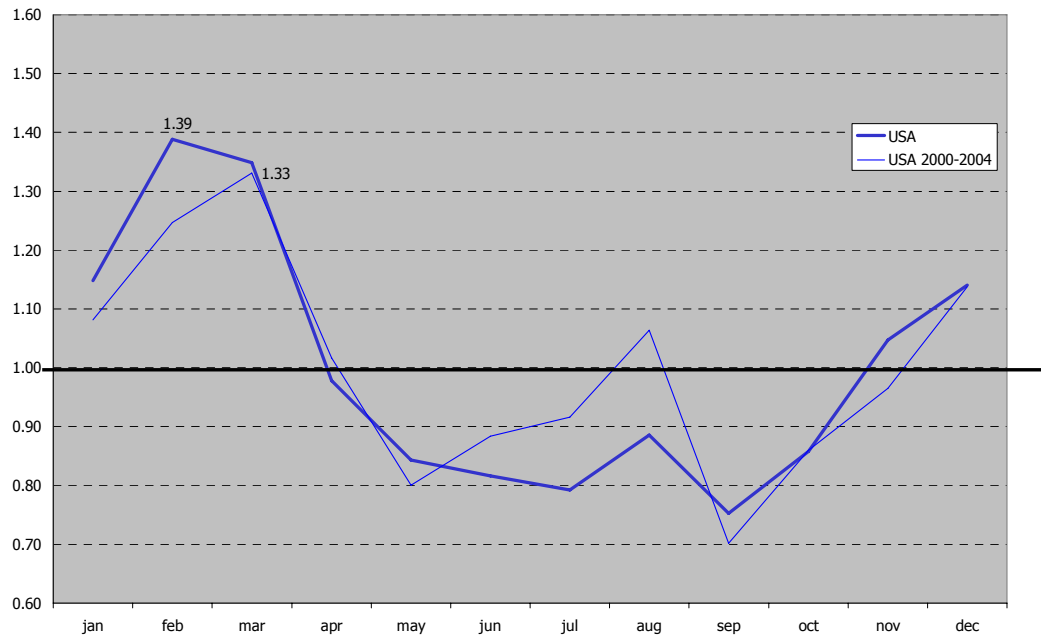
In Figuur 3-4 staat nogmaals het seizoenpatroon van Amerikanen tussen 1990 en 2000 vermeld met daarbij het seizoenpatroon van de laatste vijf jaar. Ook hier zien we een verschuiving, maar juist omgekeerd aan die van de Nederlandse toeristen. Amerikanen kozen de laatste jaren juist relatief vaak voor een vakantie in de zomermaanden juli en augustus, en minder vaak in voor februari. De piek ligt voor wat Amerikanen betreft tegenwoordig in maart, dan komen eenderde meer toeristen naar Curaçao dan gemiddeld.

Figuur 3-3 Seizoenspatroon van Nederlandse toeristen op Curaçao, 1990-2000 en 2000-2004

Bron: Eigen berekening (2006), op basis van CTB.

Figuur 3-4 Seizoenspatroon van Amerikaanse toeristen op Curaçao, 1990-2000 en 2000-2004

Bron: Eigen berekening (2006), op basis van CTB.

Behalve dat bovenstaande trends interessant zijn om te weten, is het natuurlijk ook nog veel interessanter om ze in te bouwen in het model. Want als er in maart meer Amerikanen komen, zal dat bijvoorbeeld in de luxe hotels het meest direct gevolgen hebben. En als er in juni veel minder Nederlanders komen, zal dat vooral tot uiting komen in de omzet en de bezettingsgraad van appartementen. Vooruitlopend op een

mogelijk vervolg van het project ‘Turistika’ in 2006-2007 hebben we speciaal voor de workshop de seizoenspatronen van Amerikanen en Nederlanders onderdeel gemaakt van het model. Daarmee zijn we in staat om de omzet en de bezettingsgraad op maandniveau te presenteren. Dat dit van belang is, blijkt uit onderstaande Tabel 3-2.

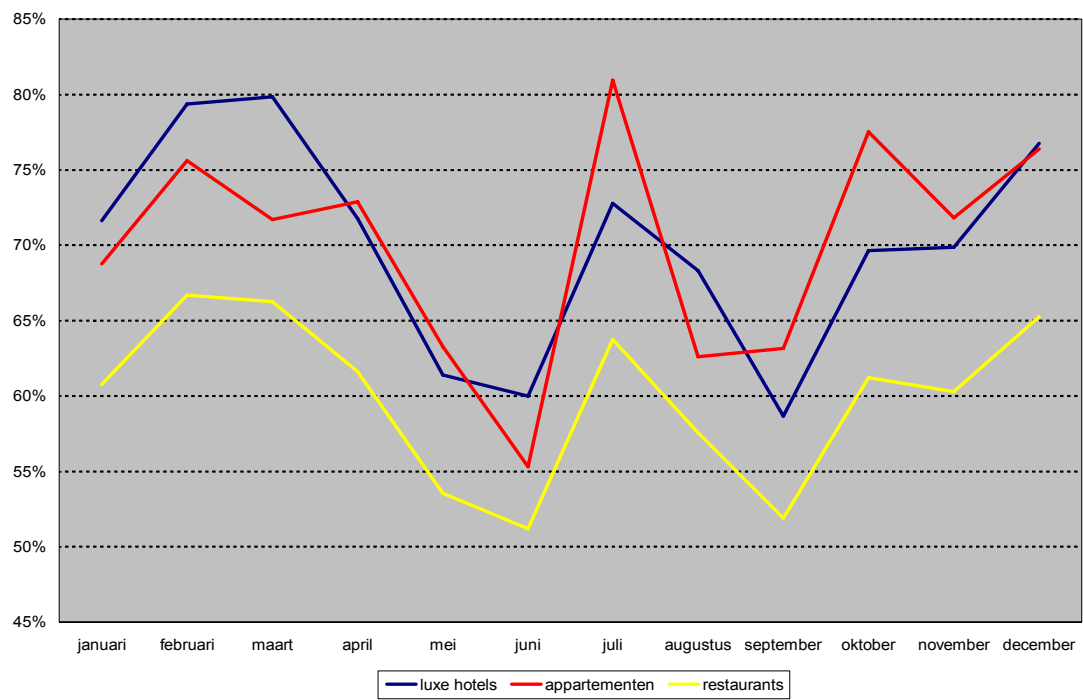
Uit de eerste rij zijn de bezettingsgraden op jaarbasis af te lezen zoals ze tot voor kort in Turistika werden gepresenteerd. Voor wat betreft de luxe hotels zou dan pas in 2010 de eerste waarschuwing afgegeven worden, omdat in dat jaar de gemiddelde bezettingsgraad boven de 90% uitkomt. Maar het blijkt dat deze grens al in februari 2007 voor het eerst bereikt wordt. En terwijl er in 2009 op jaarbasis nog niets aan de hand lijkt kampen de luxe hotels in werkelijkheid in februari en maart van dat jaar met een reële overbezetting, vooral dankzij de voorkeur van Amerikaanse toeristen voor zowel luxe hotels als de maanden februari en maart. Een zelfde verhaal gaat op voor de appartementen: dankzij de voorkeur van Nederlanders op Curaçao voor enerzijds het verblijf in een appartement en anderzijds de vakantiemaand juli is er in werkelijkheid al in 2010 sprake van ondercapaciteit. Wanneer alleen naar jaargemiddelden gekeken wordt, blijft deze conclusie echter verborgen.

Figuur 3-5 Bezettingsgraden van luxe hotels, appartementen en restaurants, 2004

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
luxe hotels	73%	75%	79%	83%	88%	93%	98%	104%
januari	75%	77%	81%	86%	90%	95%	101%	107%
februari	83%	85%	90%	95%	101%	106%	113%	119%
maart	84%	86%	91%	96%	102%	108%	114%	121%
april	75%	77%	81%	86%	90%	95%	101%	106%
mei	64%	66%	69%	73%	76%	80%	85%	89%
juni	62%	64%	67%	71%	75%	79%	83%	88%
juli	76%	78%	82%	87%	91%	96%	102%	107%
augustus	71%	73%	77%	81%	86%	91%	96%	102%
september	61%	63%	66%	69%	73%	76%	80%	85%
oktober	73%	75%	79%	83%	87%	92%	97%	102%
november	73%	75%	79%	83%	88%	93%	98%	103%
december	80%	82%	87%	92%	97%	103%	108%	115%
appartementen	71%	74%	77%	81%	84%	88%	92%	96%
januari	70%	73%	76%	79%	83%	86%	90%	94%
februari	77%	80%	84%	87%	91%	95%	100%	104%
maart	73%	76%	79%	83%	86%	90%	94%	98%
april	74%	77%	81%	84%	88%	92%	96%	100%
mei	64%	67%	69%	72%	75%	79%	82%	85%
juni	56%	58%	60%	63%	65%	68%	71%	74%
juli	83%	86%	90%	94%	98%	102%	107%	112%
augustus	64%	66%	69%	72%	75%	78%	81%	85%
september	64%	67%	69%	72%	75%	78%	82%	85%
oktober	79%	83%	86%	90%	94%	98%	102%	107%
november	73%	76%	79%	83%	86%	90%	94%	98%
december	78%	81%	85%	88%	92%	96%	101%	105%

Bron: Turistika (2006).

Figuur 3-5 Bezettingsgraden van luxe hotels, appartementen en restaurants, 2004

Bron: Eigen berekening (2006), op basis van CTB.

4 Toekomstprojecties 2005-2012

In dit hoofdstuk beschrijven we enkele nieuwe toekomstprojecties met Turistika. Paragraaf 4.1 gaat in op de wijzigingen in de basisprojectie als gevolg van veranderingen in de invoer (door voortschrijdend inzicht) en aanpassingen in het model (in de structuur en in de parameters). In paragraaf 4.2 presenteren we twee nieuwe varianten: één waarin het cruisetoerisme zich sterker ontwikkelt en één waarin grote capaciteitsuitbreidingen in de hotelsector worden gerealiseerd.

4.1 Aanpassingen in de basisprojectie

Voortschrijdend inzicht heeft ertoe geleid enige verbeteringen aan te brengen in de basisprojectie. Die verbeteringen betreffen:

- 1) realisaties 2005;
- 2) groeicijfers van VS&Canada (lager in 2007), overig Europa (hoger), Venezuela (lager) en overig Zuid-Amerika (hoger).

Onderstaande tabel geeft de waarden van de inputvariabelen in de aangepaste basisprojectie.

Tabel 4.1 De aangepaste basisprojectie in cijfers

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
inflatie (mutatie per jaar; %)	2,1%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
arbeidsproductiviteit (mutatie per jaar; %)	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%
<i>Instream STAYOVER</i>							
VS & Canada	2%	8%	8%	8%	8%	8%	8%
Nederland	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%
Overig Europa	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Antillen	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Overig Caribisch gebied	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
Venezuela	0%	1%	2%	2%	2%	2%	2%
Overig Zuid-Amerika	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%
Overig wereld	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
<i>Instream CRUISE</i>							
VS	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Overig	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%

Bron: Turistika (2006).

Naast de aanpassingen in de invoer van het model, zijn ook enkele verbeteringen in het model aangebracht waardoor veranderingen in de uitkomsten optreden. Dat zijn:

- 1) De werkgelegenheidsberekening is nu gebaseerd op I/O-analyse en op verbeterde statistieken met betrekking tot werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit. De berekende werkgelegenheidseffecten behouden vooralsnog een ‘voorlopig’ karakter, omdat wij verwachten betere schattingen van de arbeidsproductiviteit in de diverse sectoren te kunnen te maken op basis van nieuwe gegevens;
- 2) Het bestedingspatroon van cruisetoeeristen over de diverse sectoren is aangepast op basis van gegevens uit de expenditure survey. Tabel 4.2 geeft die veranderingen weer.

Tabel 4.2 Het bestedingspatroon van cruisetoeeristen

	nieuw		oud	
	VS	overig	VS	overig
luxe hotels	0,0%	0,0%	0%	0%
standaard hotels	0,0%	0,0%	0%	0%
appartementen	0,0%	0,0%	0%	0%
restaurants	2,7%	4,4%	40%	40%
casino's	2,0%	1,5%	20%	20%
attracties	6,2%	3,6%	10%	10%
winkelen	70,2%	76,5%	20%	20%
vrije zone	0,0%	0,0%	0%	0%
autoverhuur	0,1%	0,0%	0%	0%
overig transport	18,6%	13,8%	0%	0%
overheid	0,3%	0,2%	10%	10%

Bron: Turistika (2006).

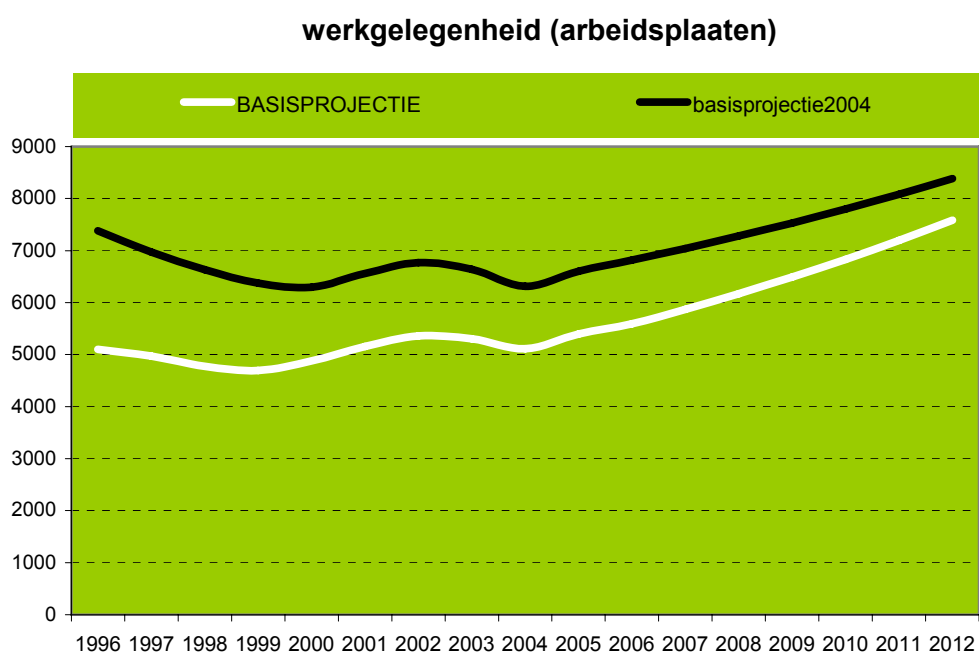
Ten opzichte van de in oktober 2005 gepresenteerde uitkomsten zijn kort samengevat de meest opvallende verschillen:

- 1) Het (totale) werkgelegenheidseffect van toerisme op Curaçao wordt naar beneden bijgesteld tot 5,4 duizend arbeidsplaatsen in 2005. Dat komt neer op ruim 10% van de totale werkgelegenheid op het eiland. In de vorige editie was dit nog 6,6 duizend arbeidsplaatsen. Het verschil komt door enerzijds een andere berekeningswijze en anderzijds nauwkeurigere cijfers met betrekking tot de huidige werkgelegenheid in de diverse sectoren (en daardoor een betrouwbaardere berekening van de arbeidsproductiviteit). Zie Figuur 4.1.
- 2) Het aantal stayover-toeristen ontwikkelt zich in een iets gematigder tempo dan voorheen: 294 duizend in 2012 in plaats van 321 duizend. Het aantal cruisetoeeristen ligt vanaf 2007 beduidend hoger dan in het oorspronkelijke basis-scenario: 317 duizend in 2012 in plaats van 290 duizend.
- 3) De toekomstige ontwikkeling van de totale bestedingen van toeristen op Curaçao blijft ongeveer gelijk. Wel worden ze anders verdeeld over de diverse sectoren,

doordat de bestedingen van cruise-toeristen anders worden verdeeld. Zo vinden we minder bestedingen terug in winkels, casino's en restaurants. Beduidend meer bestedingen gaan naar de sector overig transport.

- 4) Bestedingen in de vrije zone vallen beduidend lager uit doordat de instroom van (koop)toeristen uit het Caribische gebied en Venezuela recentelijk is ingezakt. Al in 2005 valt de omzet terug van het voorspelde 21,6 miljoen dollar tot naar verwachting 18,3 miljoen dollar.

Figuur 4.1 Aanpassingen in de basisprojectie: het werkgelegenheidseffect van toerisme

Bron: Turistika (2006).

4.2 Nieuwe scenario's

Ter presentatie aan de belanghebbende in de toeristische sector berekenden wij in het kader van het project een tweetal scenario's : één waarin het cruise-toerisme zich sterker ontwikkelt (paragraaf 4.2.1) en één waarin grote capaciteitsuitbreidingen in de hotelsector worden gerealiseerd (paragraaf 4.2.2).

4.2.1 Cruise boost

In deze paragraaf zal aan de hand van de verwachte toename van cruise passagiers voor de komende jaren de economische effecten voor de toeristische sector in beeld worden gebracht. Aan de hand van gesprekken met experts uit de sector is getracht om over een periode van 6 jaar een indicatie te krijgen van de mogelijke ontwikkelingen van cruise toerisme op het eiland. Curacao is een van de belangrijkste bestemmingen binnen de

Caribische cruise industrie. Afgelopen jaar heeft de cruise industrie op het eiland een groei laten zien van meer dan 25%. Naar verwachting zullen in het komende cruiseizoen het aantal cruise maatschappijen dat de haven van het eiland aandoet toenemen. In november dit jaar zal de cruise maatschappij Pullmantur de haven van het eiland voor het eerst aandoen. De verwachting is dat het aantal passagiers in 2006 zal toenemen tot het niveau van 300 duizend. Dit zal in het jaar 2007 verder toenemen tot het niveau van 350 duizend passagiers.

In het hiernavolgende zal de basisprojectie worden doorgerekend en besproken. De uitgangspunten en het resultaat van dit scenario zullen vervolgens de revue passeren. Daarnaast zal waar nodig een kritische kanttekening worden geplaatst.

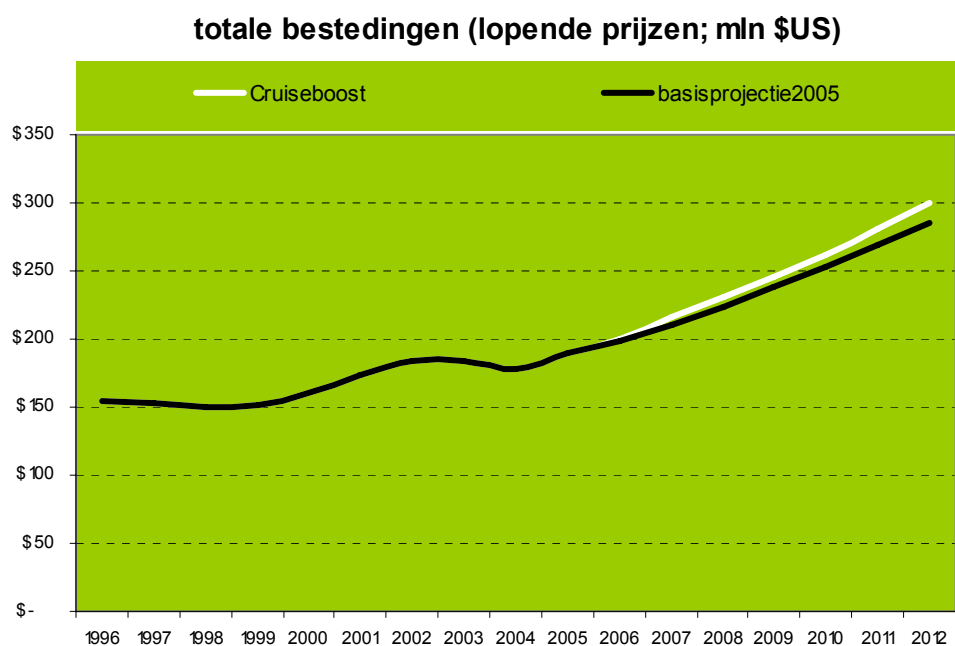
Aannames/uitgangspunten

Om het scenario te kunnen doorrekenen dient een aantal aannames te worden gemaakt. Het is belangrijk deze aannames in gedachten te houden bij het doornemen van de resultaten, daar de resultaten geïnterpreteerd dienen te worden binnen het kader van gedane aannames. Bij de berekeningen is uitgegaan van de volgende veronderstellingen:

- De arbeidsproductiviteit van de werknemers binnen de sector zal op jaarbasis met 1% toenemen. Uit historische gegevens van het CBS bleek dat de arbeidsproductiviteit tussen de jaren 1996 en met 2002 gemiddeld met om en ongeveer 2% per jaar groeide. Voorzichtigheidshalve hanteren we voor de basisprojectie 1%;
- Het aantal cruisebezoekers zal in het jaar 2006 met 8% toenemen ten opzichte van het voorgaande jaar. Terwijl in het jaar 2007 het aantal passagiers met 14% zal toenemen tot het niveau van 350 duizend bezoekers;
- Na 2007 zal het aantal passagiers op jaarbasis met 5% toenemen tot en met het jaar 2012. Dit impliceert dat de komende jaren de cruise maatschappijen die Curacao als bestemming hebben minimaal gehandhaafd zullen worden of dat er andere cruise lijnen het eiland als bestemming zullen kiezen.

Met behulp van het model zullen de economische effecten in termen van bestedingen, werkgelegenheid, overheidsinkomsten en totaal aantal toeristen in beeld worden gebracht. Verder worden met behulp van dit instrument de knelpunten met betrekking tot de bezettingsgraden inzichtelijk gemaakt.

Figuur 4.2 Totale bestedingen toeristen, Cruiseboost-scenario vs. basisprojectie

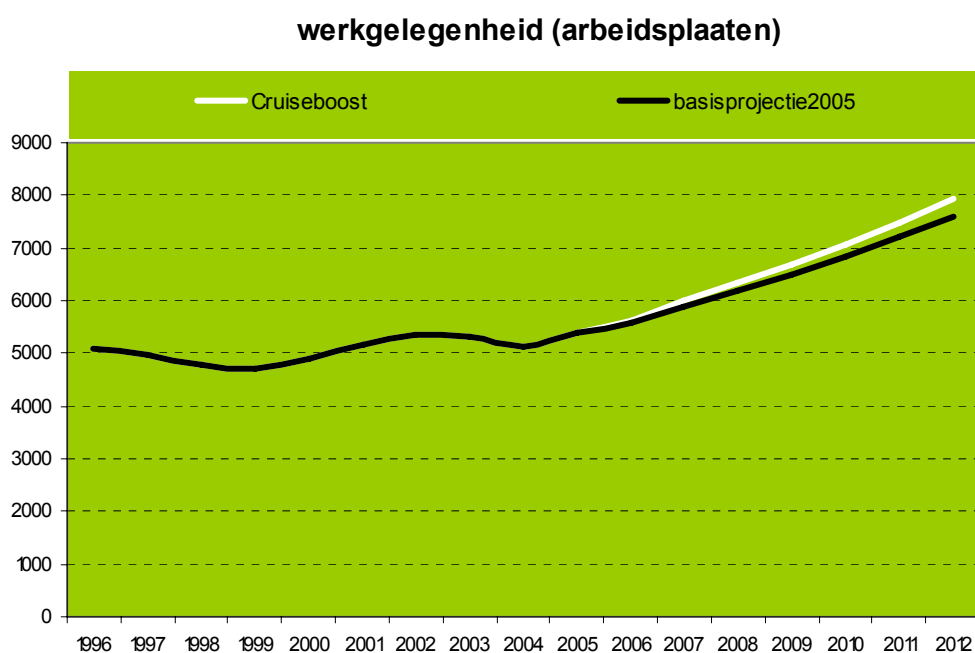

Bron: Turistika (2006).

Dit scenario met een toename van de cruise toeristen met 8% in 2006 en 14 % in het jaar 2007 zal leiden tot ruim 700 duizend bezoekers in het jaar 2012. Door de toename van de bezoekers zullen de bestedingen met ruim \$ 1,5 miljoen toenemen in 2006 oplopend tot ongeveer \$ 13 miljoen in het jaar 2012. De totale bestedingen zullen als gevolg van de toename van cruise toerisme toenemen tot om en nabij de \$300 miljoen in het jaar 2012 (zie figuur 4.2). De extra werkgelegenheid die binnen de sector gecreëerd wordt, door toename van de cruise bezoekers, varieert tussen circa 50 in het jaar 2006 oplopend tot 350 in het jaar 2012. De *directe* werkgelegenheid zal als gevolg van de impuls komen te liggen tussen 3,4 duizend in 2006 en 4,7 duizend in het jaar 2012. De *totale* werkgelegenheid die door de toeristische sector in de gehele economie gegenereerd wordt zal tussen 5,6 duizend in 2006 oplopend tot 7,9 duizend in 2012.

De inkomsten die door de overheid worden gegenereerd als gevolg van de toename in cruise passagiers zullen liggen tussen \$ 130 duizend in 2006 oplopend tot \$ 1 miljoen in het jaar 2012. Met name de bedrijfstakken winkelen, attractie en overige transport (tourbussen en taxi) zullen hun inkomsten aanzienlijk zien stijgen. De bedrijfstakken winkels en overig transport zullen het merendeel van de extra omzet genereren.

Figuur 4.3 Werkgelegenheid in de toeristische sector, Cruiseboost-scenario vs. basisprojectie

Bron: Turistika (2006).

Tabel 4.3 Bezettingsgraad sector 'overig transport', Cruiseboost-scenario vs. basisprojectie

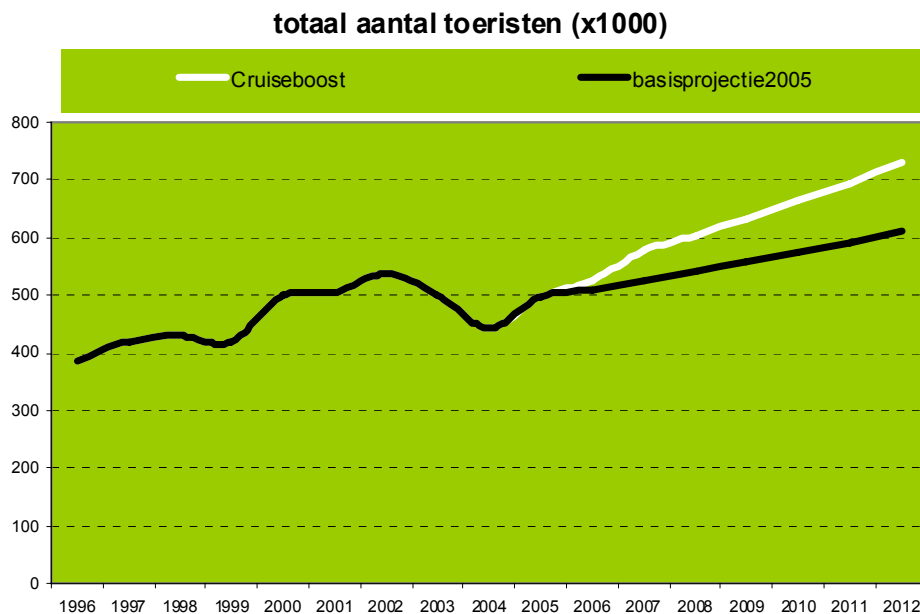
	2005	2006	2007	2008	2009				
januari	62%	71%	75%	83%	86%	89%	93%	96%	100%
februari	69%	79%	83%	92%	95%	99%	103%	107%	111%
maart	71%	82%	86%	95%	99%	103%	107%	111%	115%
april	61%	69%	73%	81%	84%	87%	90%	93%	97%
mei	53%	60%	63%	69%	72%	74%	77%	80%	83%
juni	54%	62%	65%	72%	74%	77%	80%	83%	86%
juli	59%	66%	70%	77%	80%	83%	86%	89%	93%
augustus	61%	70%	74%	81%	84%	88%	91%	94%	98%
september	49%	56%	59%	64%	67%	69%	72%	74%	77%
oktober	56%	64%	67%	74%	77%	79%	82%	85%	89%
november	59%	67%	71%	78%	81%	84%	87%	90%	94%
december	65%	75%	79%	87%	90%	93%	97%	101%	105%

Bron: Turistika (2006).

In het algemeen zullen zich geen noemenswaardige knelpunten voordoen, in het merendeel van de bedrijfstakken, met betrekking tot de bezettingsgraden binnen de sector als gevolg van dit scenario. Echter bij de bedrijfstak overige transport zal in het jaar 2007 de bezettingsgraad toenemen tot ruim 90%. Dit probleem zal zich met name in de maanden februari en maart voordoen. Indien niks gedaan wordt aan de capaciteuitbreiding van de taxi en toerbussen zal in de komende jaren het probleem alleen verergerd worden en zich uitbreiden in de maanden november en december in het jaar 2008 en verder (zie figuur 4.4). Om dit probleem het hoofd te bieden zal de overheid

meer dan de huidige taxivergunningen moeten uitgeven. Met betrekking tot de tourbussen zullen toeroperators hun wagenpark moeten uitbreiden. Uitgaande van de voornoemde acties die genomen moeten worden door private ondernemers en overheid is het aanvaardbaar om aan te nemen dat dit knelpunt op relatief korte termijn op te lossen is.

Figuur 4.4 Totaal aantal toeristen, Cruiseboost-scenario vs. Basisprojectie

Bron: Turistika (2006).

4.2.2 Hotel development

Voor het Hotel Development scenario gaan we uit van de verwachte uitbreiding aan de aanbodkant van het toerisme. De volgende veronderstellingen worden gehanteerd:

1. De (cumulatieve) groeiprognoze zoals opgenomen in onderstaande tabel wordt volledig gerealiseerd. Verder gaan we ervan uit dat elke kamer telkens 2 personen herbergt.
2. We gaan uit van cumulatieve bezettingsgraad van 50% in het eerste jaar, 55%, 60% en 65% in respectievelijk het tweede, derde en vierde jaar. Uit informatie van Chata blijkt dat de gemiddelde bezettingsgraad over de periode 2002-2005 66% bedroeg.
3. Uit Turistika blijkt dat de gemiddelde verblijfsduur van een toerist 8,6 dagen is.
4. Aangenomen wordt dat de prijzen niet beïnvloedt wordt door de toename van het aantal kamers.
5. Verondersteld wordt dat de arbeidsproductiviteit in 2006 met 0,9% stijgt en die stijging jaarlijks afloopt met 0,1 procentpunt.

6. De verwachte investeringen vinden plaats in de periode 2006-2009
7. Verder sluiten we aan bij de veronderstellingen van de basisprojectie.

Input model

Uit informatie vanuit het veld blijkt dat de kamerprognose voor de periode 2006-2009 de onderstaande ontwikkeling (zie tabel kamerprognose) laat zien.

Tabel 4.4: Kamerprognose

	2006	2007	2008	2009
Kamer prognose cumulatief *	594	1930	2766	3156

Bron: CTB, Room Inventory Forecast, december 2005.

In de cumulatieve bezettingsgraad van 50% oplopend tot 65% wordt rekening gehouden met het feit dat niet alle kamers in de genoemde periode gereed zullen zijn en tevens dat ze niet meteen gevuld zullen zijn.

In onderstaande tabel volgt een overzicht van het aantal toeristen naar herkomstgebied behorend bij de veronderstellingen, dat tevens als input zal dienen voor de analyse.

Tabel 4.5: Verdeling toeristen naar herkomstgebieden

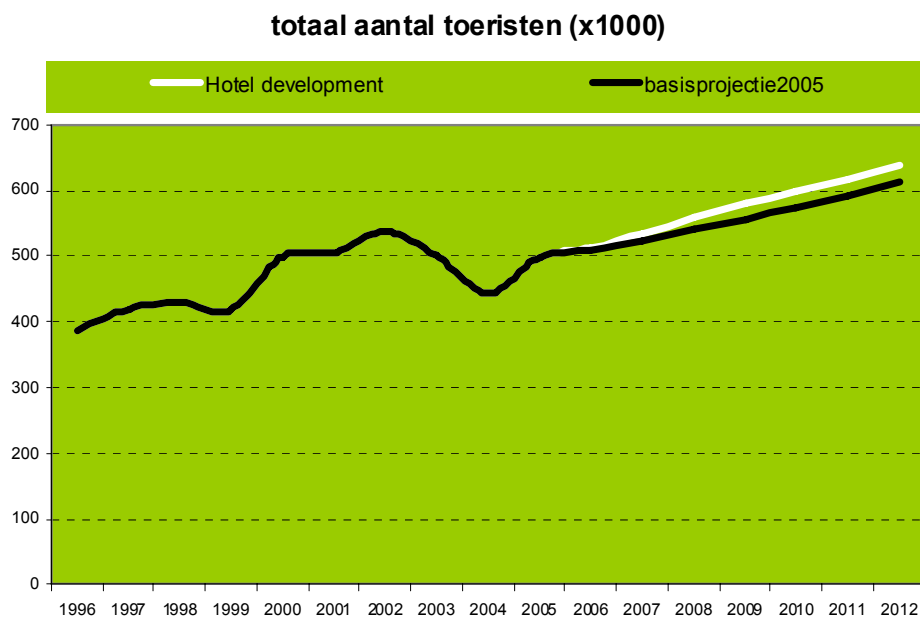
	VERDELING	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
VS	0.50	1466	5239	8190	10124	10124	10124	10124
Nederland	0.20	586	2095	3276	4050	4050	4050	4050
Rest Europa	0.10	293	1048	1638	2025	2025	2025	2025
Antillen	0.05	147	524	819	1012	1012	1012	1012
Caribisch gebied	0.05	147	524	819	1012	1012	1012	1012
Venezuela	0.05	147	524	819	1012	1012	1012	1012
Rest Zuid-Amerika	0.05	147	524	819	1012	1012	1012	1012
		2931	10477	16381	20248	20248	20248	20248

Bron: Turistika (2006).

Met behulp van het model zullen in het hiernavolgende de economische effecten berekend en besproken worden. Deze economische effecten zullen in termen van werkgelegenheid worden weergegeven. Tevens worden de overheidsinkomsten uit belastingen berekend. Verder worden eventuele knelpunten met betrekking tot de capaciteit op maandbasis gesignaleerd.

Onderstaand volgen de modeluitkomsten voor bestedingen en werkgelegenheid.

Figuur 4.5 Totaal aantal toeristen, Hotel Development vs. Basisprojectie

Bron: Turistika (2006).

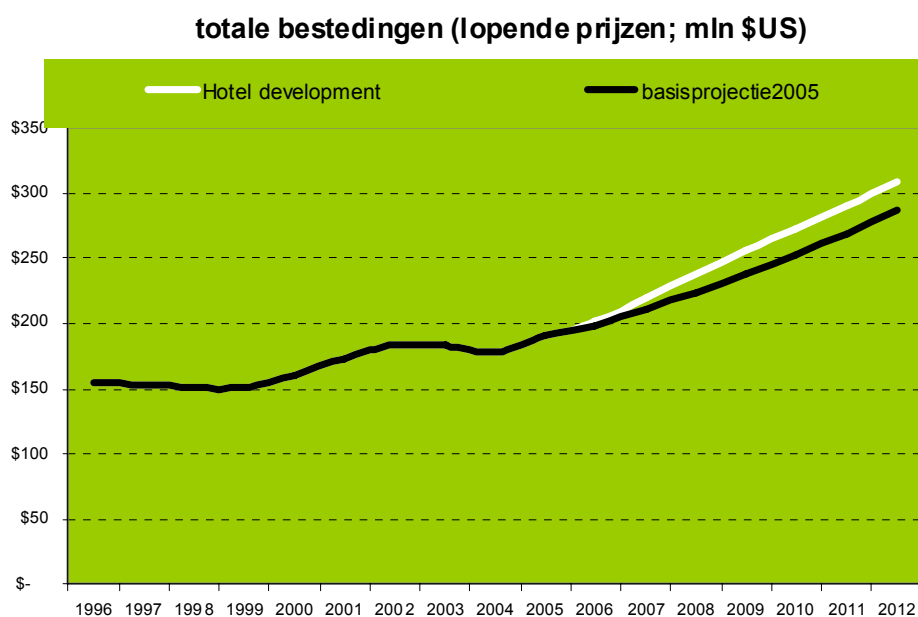
In de periode 2006-2009 zullen op jaarbasis aanzienlijke additionele inkomsten gegenereerd worden als gevolg van de uitbreiding van de toeristische sector: van US\$ 2.32 miljoen in het eerste jaar, oplopend tot meer dan US\$ 23.22 miljoen in jaar 2012.

Tabel 4.6: Verdeling extra toeristenbestedingen naar bedrijfstakken in miljoenen US\$

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Luxe hotels	0.58	2.14	3.53	4.64	5.05	5.49	5.97
Standaard hotels	0.10	0.38	0.63	0.82	0.88	0.94	1.01
Appartementen	0.04	0.13	0.22	0.28	0.30	0.32	0.34
Restaurants	0.53	1.98	3.25	4.27	4.62	5.00	5.41
Casino's	0.08	0.30	0.49	0.65	0.71	0.77	0.84
Attracties	0.13	0.48	0.78	1.02	1.11	1.20	1.30
Winkelen	0.35	1.31	2.15	2.81	3.02	3.25	3.51
Vrije zone	0.13	0.48	0.77	0.98	1.02	1.05	1.09
Autoverhuur	0.14	0.50	0.82	1.08	1.17	1.26	1.37
Overig transport	0.05	0.20	0.33	0.43	0.46	0.50	0.55
OVERHEID	0.18	0.68	1.12	1.46	1.58	1.70	1.84
Totaal	2.32	8.58	14.10	18.45	19.91	21.49	23.22

Bron: Turistika (2006).

Figuur 46 Totale bestedingen, Hotel Development vs. Basisprojectie

Bron: Turistika (2006).

De bestedingen van de toeristen die eiland zullen bezoeken hebben een positief resultaat op de omzet in de verschillende bedrijfstakken. Vooral de bedrijfstakken luxe hotels, restaurants en detailhandel (winkels en vrije zone) zullen profiteren van de extra toeristen.

De overheidsinkomsten zullen ook toenemen als gevolg van extra belastingen en wel met US\$ 1,84 miljoen in het laatste jaar.

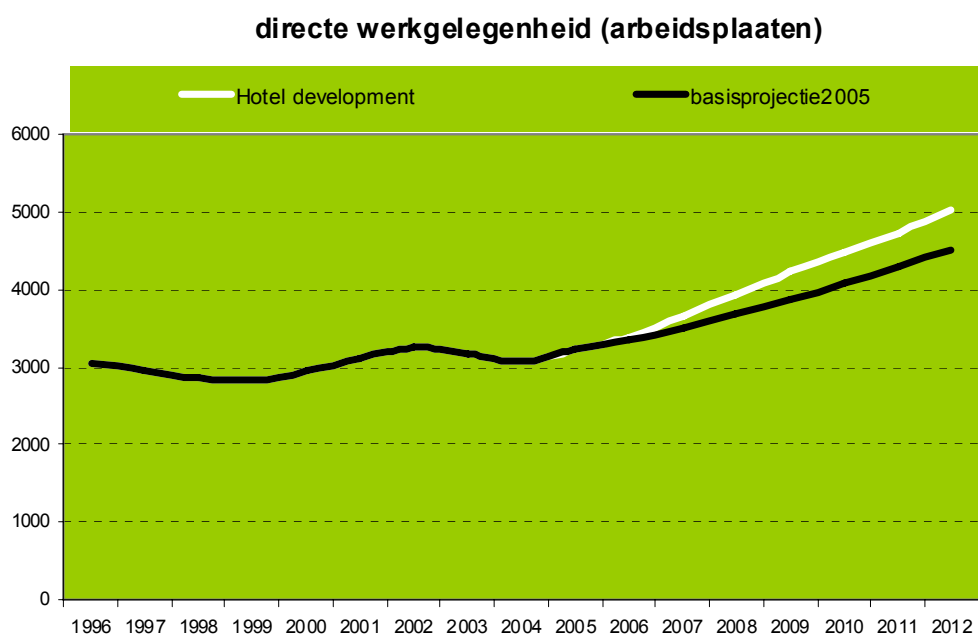
De effecten op werkgelegenheid zijn ook positief; in het eerste jaar worden er 71 arbeidsplaatsen gecreëerd, oplopend tot meer dan 850 arbeidsplaatsen in 2012. Met name in de arbeidsintensieve sectoren, hotels en appartementen, restaurants en detailhandel komen de meeste nieuwe banen.

Tabel 4.7: Extra werkgelegenheid, Hotel Development scenario

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Werkgelegenheid	71	259	432	579	654	745	853

Bron: Turistika (2006).

Figuur 4-7 *Werkgelegenheid, Hotel Development vs. Basisprojectie*

Bron: Turistika (2006).

Kanttekening bij de werkgelegenheidsgroei

- Deze analyse houdt geen rekening met het natuurlijk verloop binnen de toeristische sector, met name werknemers die met pensioen gaan.
- Ook is het aspect van arbeidsproductiviteit moet in beschouwing genomen worden: het is normaal dat producenten bij een groei eerst de maximale productiviteit optimaal gaan benutten alvorens het personeelsbestand uit te breiden.
- Bij deze variant is uitgegaan van een conservatieve bezettingsgraad van 50% oplopend tot 65%. Indien de bezettingsgraad stijgt, zal ook de werkgelegenheid meer toenemen.

Knelpunten aanbodkant: Transport

Door de toename van het aantal toeristen die gebruik maken van taxi's en toerbussen, zien we dan met name in maart 2008 een bezettingsgraad van meer dan 90% en de volgende jaren zelfs meer dan 100%. Voor wat betreft de bedrijfstak autoverhuur, zal in februari 2009 mogelijk een knelpunt optreden. Dit geeft aan dat deze bedrijfstakken met het huidige wagenpark niet zullen kunnen voldoen aan de toegenomen vraag.

Tabel 4.8: Bezettingsgraad autoverhuur & overig transport, Hotel Development scenario

autoverhuur	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
januari	60%	63%	66%	71%	76%	81%	86%	90%	95%
februari	67%	69%	73%	79%	85%	91%	96%	101%	106%
maart	65%	68%	71%	77%	83%	89%	94%	99%	104%
april	62%	65%	68%	73%	79%	84%	88%	93%	98%
mei	53%	55%	58%	62%	67%	71%	75%	78%	82%
juni	49%	51%	53%	57%	62%	66%	69%	73%	76%
juli	66%	69%	72%	78%	83%	89%	93%	98%	103%
augustus	56%	58%	61%	66%	71%	76%	80%	84%	88%
september	52%	54%	56%	61%	65%	69%	72%	76%	80%
oktober	63%	66%	69%	74%	80%	85%	89%	93%	98%
november	61%	63%	66%	72%	77%	82%	86%	90%	95%
december	66%	68%	72%	78%	84%	89%	94%	99%	104%
overig transport									
januari	62%	71%	73%	77%	80%	84%	87%	90%	93%
februari	69%	79%	81%	85%	89%	93%	96%	99%	103%
maart	71%	82%	84%	88%	92%	96%	99%	103%	107%
april	61%	69%	71%	75%	78%	81%	84%	87%	90%
mei	53%	60%	61%	64%	67%	70%	72%	74%	77%
juni	54%	62%	63%	66%	69%	72%	75%	77%	80%
juli	59%	66%	68%	72%	75%	78%	81%	83%	86%
augustus	61%	70%	72%	75%	79%	82%	85%	88%	91%
september	49%	56%	57%	60%	62%	65%	67%	69%	72%
oktober	56%	64%	66%	69%	72%	75%	77%	80%	83%
november	59%	67%	69%	72%	76%	79%	81%	84%	87%
december	65%	75%	77%	80%	84%	88%	91%	94%	97%

Bron: Turistika (2006).

5 Aanknopingspunten voor de toekomst

Een economisch model is eigenlijk nooit af. Het moet niet alleen onderhouden worden met nieuwe gegevens om de modelparameters bij de tijd te houden, het vraagt ook om verdere verbeteringen in de structuur, die aan het licht komen wanneer men intensief met het model werkt. Tijdens dit project kwam het team van SEO-onderzoekers en medewerkers van DEZ een aantal punten in het model tegen die voor verbetering vatbaar zijn, maar ook punten waar het model verder moet en kan worden uitgebreid. Ook vanuit de sector zelf kwam constructieve kritiek met betrekking tot het ontbreken van seizoenspatronen van groepen toeristen. Kortom: er is nog veel werk aan de winkel om het model naar een nog hoger niveau te tillen. Wij denken daarbij aan de volgende zaken:

- 1) implementatie van seizoenspatronen voor alle typen toeristen (inclusief cruise-toeristen);
- 2) uitsplitsing van sommige sectoren naar productgroepen, zoals bijvoorbeeld taxi's binnen de sector transport; en verbetering van de huidige indeling van accommodatietypen, beter aansluitend bij de beleving van belanghebbenden in de sector;
- 3) modelimplementatie van instroombeperkingen in airlift met herkomstgebieden;
- 4) aanscherpen van modelparameters (huidige werkgelegenheid; arbeidsproductiviteit; bezettingsgraden; recentere I/O-tabel voor Curaçao etc.);
- 5) uitbreiding van de economische effecten naar inkomenseffecten voor huishoudens; de geïmplementeerde I/O-tabel maakt het berekenen van inkomensmultipliers mogelijk;
- 6) de accommodatiecapaciteit in het model opnemen en exogene toeristeninstroom afkappen bij overschrijding van de capaciteitsgrenzen;
- 7) bestedingen van cruisetoeristen analyseren en modelleren op basis van surveys van recente jaren.

Bijlage A – Weegfactoren CPI en TPI

Tabel A.1 Weegfactoren van goederen in de CPI en de TPI

	WEEGFACTOREN		
	TPI	TPI-grof	CPI
FOOD	0	3305	1466
Cereal products	0		232
Meat and fish	0		369
Fats and cooking oils	0		42
Dairy products (except butter)	0		124
Potatoes, vegetables and fruits	0		232
Sugar and chocolate	0		45
Prepared food	0		72
Outdoor-consumption	2921		260
Food n.e.s.	384		90
BEVERAGES AND TOBACCO	0	0	233
Beverages	0		192
Tobacco	0		41
CLOTHING AND FOOTWEAR	0	475	754
Clothing	475		607
Footwear	0		147
HOUSING	0	0	2647
Dwelling cost	0		1740
Energy expenses	0		371
Maintenance of dwelling	0		217
Garden maintenance	0		68
Water	0		251
HOUSEHOLD FURNISHING AND APPLIANCES		0	879
Furniture and illumination	0		162
Upholstery and dwelling-textile	0		87
Household apparatus	0		158
Household articles	0		82
Household expenses n.e.s.	0		118
Domestic services	0		141
Household furnishing n.e.s.	0		131
MEDICAL CARE	0	0	203
Medical care	0		203
TRANSPORTATION AND COMMUNICATION		1106	1991
Transport vehicles in ownership (not for business use)	0		571
Expenses for own transport vehicles (not for business use)	62		755
Transport services	1044		311
Communication	0		354

Tabel A.1 (Vervolg) Weegfactoren van goederen in de CPI en de TPI

	WEEGFACTOREN		CPI
	TPI	TPI-grof	
RECREATION AND EDUCATION	0	510	818
Recreation	291		451
Entertainment and culture	212		64
Books etc	7		80
Education	0		220
Hobby articles	0		3
MISCELLANEOUS	0	499	1009
Personal body care	159		264
Insurances	0		244
Commodities and services n.e.s.	340		501
Total CBS categories	5896	5896	10000
ACCOMODATION	4104	4104	-
Total SEO categories	10000	10000	10000

Voor het product ‘accommodatie’ berekent het CBS geen eigen prijsindex. Bij de berekening van de TPI hebben we verondersteld dat deze prijzen elk jaar gemiddeld met 3% toenemen.

Bijlage B – I/O-tabel

Tabel B.1 Voorlopige raming I/O-tabel endogene sectoren, Nederlandse Antillen, marktprijzen 1999 (miljoenen Naf)

	agriculture, fishing, mining	food products and beverages	refined petroleum and chemical prod.	other manufacturing	Electricity, gas, and water supply	Construction	trade	horeca	transport and communication	banking (incl fisim)	insurances	act.auxiliary to financial intermediation	Other real estate activities	public administration and defense	education	health	other services
ABC agriculture, fishing, mining	25,7	10,8	0,0	0,0	0,0	31,4	5,2	0,7	0,4	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	0,2	0,0
D food products and beverages	0,0	1,2	0,0	0,1	0,0	0,3	0,0	13,8	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	2,7	0,0
D refined petroleum and chemical prod.	0,8	0,6	12,8	7,7	0,0	1,8	7,9	1,3	0,4	0,2	0,1	0,8	0,7	0,0	0,0	0,1	0,0
D other manufacturing	0,3	1,2	8,3	16,8	5,3	14,0	12,5	5,6	8,6	4,8	1,0	19,2	7,8	1,2	4,4	14,5	10,6
E Electricity, gas, and water supply	31,7	5,2	3,0	19,0	0,0	2,7	41,4	17,1	19,6	3,4	1,5	13,7	19,9	1,4	0,0	11,8	0,8
F Construction	0,0	0,0	0,0	11,6	0,0	25,3	0,0	4,5	4,8	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2	0,6	2,0	2,0
G trade	14,2	11,9	41,0	49,9	19,9	56,0	60,3	43,3	25,3	14,2	3,5	46,3	28,4	2,5	9,3	36,3	27,0
H horeca	29,5	10,4	3,3	1,9	2,0	14,6	24,3	20,5	5,2	0,0	1,3	0,0	6,9	4,4	0,0	6,2	8,6
I transport and communication	4,2	3,9	8,6	51,0	9,0	112,5	41,3	51,0	71,4	9,5	6,1	38,2	57,7	63,0	4,6	11,1	55,5
J banking (incl fisim)	3,0	15,1	2,4	5,9	11,7	15,0	43,3	31,4	56,0	225,6	0,9	19,6	31,7	1,3	6,2	3,6	54,3
J insurances	0,0	2,9	1,1	1,7	7,3	9,1	16,7	1,7	6,2	0,0	0,0	0,0	21,7	0,0	0,1	0,0	6,8
J act.auxiliary to financial intermediation	3,9	26,1	5,2	10,6	27,9	28,6	54,9	74,2	128,3	10,6	1,9	42,5	71,2	10,9	14,8	10,5	111,2
K Other real estate activities	13,1	10,6	11,4	14,7	19,8	28,3	76,3	38,2	46,1	18,7	9,0	75,2	52,5	3,4	0,7	5,9	20,8
L public administration and defense	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	515,4	0,0	0,0	0,0
M education	0,0	0,4	0,1	0,2	0,9	3,3	9,1	0,2	4,3	0,0	0,0	0,0	6,1	187,6	0,0	0,0	1,4
N health	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	188,8	0,0	0,0	0,0
O other services	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,2	1,3	4,8	0,1	0,0	0,0	0,0	11,4	194,9	0,7	0,0	6,3

